

พุทธศาสนากับระบบอุปถัมภ์ของข้าราชการไทย*
BUDDHISM AND THE PATRONAGE SYSTEM OF THAI GOVERNMENT
OFFICIALS

อภิชัย พิทยานุรักษ์กุล

Apichai Pittayanuraksakul

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Corresponding Author E-mail: Apichai8756@gmail.com

บทคัดย่อ

ประเทศไทยปกครองด้วยระบบอุปถัมภ์มาจนติดเป็นนิสัย ทั้งที่ระบบอุปถัมภ์อยู่ตรงกันข้ามกับระบบคุณธรรมและทำลายระบบยุติธรรมโดยสิ้นเชิง การยอมรับระบบอุปถัมภ์ก็เท่ากับทำลายระบอบประชาธิปไตยทางอ้อม มีนักวิชาการและนักวิเคราะห์หลายท่านมองว่าระบบอุปถัมภ์เป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาการเมืองการปกครอง อีกทั้งเป็นต้นตอของปัญหาการทุจริต หรือทำให้การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยล่าช้าลง อีกด้านบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ พร้อมความหวังเต็มเปี่ยมที่จะพัฒนาประเทศ แต่ไม่มีสมัครพรรคพวก ญาติพี่น้อง และบุคคลที่เป็นกลุ่มอ้างอิงก็ยากที่จะนำพาตนเองเข้าไปทำงานและสร้างประโยชน์ให้กับประเทศได้ ระบบอุปถัมภ์ดังกล่าวมีอยู่มากในระบบราชการไทย ปัจจุบันหลักพุทธธรรมเป็นสัจธรรมอันประเสริฐสามารถน้อมนำผู้ประพฤติประสบันติสุขได้จริง ปัญหาทุกอย่างแก้ได้ด้วยหลักพุทธธรรมหลักธรรมอยู่ที่ผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชาจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือไม่ บทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เขียนขึ้นเพราะเพื่อให้เยาวชน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเข้าใจถึงระบบอุปถัมภ์ในหน่วยงานราชการ รู้และเข้าถึงแนวทางการนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาปรับใช้กับระบบอุปถัมภ์ และการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการด้านข้อดี ข้อเสีย จากระบบอุปถัมภ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อไป

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา; ระบบอุปถัมภ์; ข้าราชการไทย

Abstracts

Thailand has been ruled by the patronage system until it has become the habit. In spite the fact that the patronage system is the opposite of the

*Received September 4, 2023; Revised September 19, 2023; Accepted September 20, 2023

moral system and destroys the justice system. Accepting the patronage system would indirectly destroy democracy. Many scholars and analysts view the patronage system as a major obstacle to the development of politics and governance. It is also the root cause of corruption problems. or cause the development of democracy to lag. On the other hand, people who have knowledge, abilities, expertise, and experience with full hopes to develop the country but do not have clans, relatives and reference groups cannot push one's elves into the system to work and be beneficial to the country. There are many such patronage systems in Thai bureaucracy. At present, the principle of Buddhism is the Noble Truth can lead those who practice finding the peace. All problems can be solved by Buddhist principles. The principle lies in commanders, and it depends on subordinates to use it to benefit the performance of duties or not. The purpose of this article was written with the objective to prove youths, students, and the public to understand the system of patronage in government agencies, to know and have access to ways to apply the Sangahavathu 4 principles to apply to the patronage system and the performance of duties of government officials in respect to advantages and Disadvantages from the patronage system, both directly and indirectly.

Keywords: Buddhism; Patronage System; Thai Civil Servant

บทนำ

ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยนั้นมาตั้งแต่อดีตโดยโครงสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์สูงสุด เพราะพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจเต็มในการปกครองและบริหารประเทศ โดยพระองค์จะคอยดูแลคุ้มครองเจ้าขุนมูลนายไพร่และทาสลงตามลำดับนอกจากการคุ้มครองดูแลไพร่ในสังกัดของตนแล้วเจ้าขุนมูลนายยังมีหน้าที่นำไพร่ที่อยู่ภายในการดูแลของตนเข้าสู่สงครามตามพระราชบัญชาของพระมหากษัตริย์โดยหน้าที่นี้เป็นสิ่งที่สำคัญมากเพราะถ้าเจ้าขุนมูลนายสามารถนำไพร่เข้าสู่สงครามได้มากก็มีโอกาสที่จะชนะสงครามมากตามด้วย (ณัฐนันท์ ธนทิพพิพัฒนกุล, 2550) ซึ่งนักวิชาการและสื่อมวลชนหลายฝ่ายมีความเห็นว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ และยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะในชนบท ทั้งในเรื่องผู้มีอิทธิพลท้องถิ่นใช้บริวารทำงานให้หรือใช้เงินในการเลือกตั้งรวมถึงการใช้ความรุนแรงเพื่อเข้าสู่อำนาจ ถือเป็นปัญหาใหญ่ของสังคม (อภิชาติ สถิตนิรามัย และ

คณะ, 2556) แม้ระบบอุปถัมภ์จะมีทั้งข้อดี ข้อเสีย แต่มักถูกมองในด้านลบว่าเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่บั่นทอนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร นำมาสู่หลากหลายปัญหา ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้ง การขาดขวัญกำลังใจ ความไม่เสมอภาคเป็นธรรม

ในความเป็นจริงแล้ว ความสัมพันธ์ของคนในสังคมการเมืองมีความสลับซับซ้อนมากไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้งเพียงอย่างเดียว มีความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลาในหลากหลายรูปแบบความสัมพันธ์ ที่มีความสำคัญอย่างมาก คือความสัมพันธ์แบบ เครือญาติ อันถือว่าเป็นความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานของสังคม ซึ่งมีการเกื้อหนุนเกื้อกูลกันทั้งในด้านการสนับสนุนทางเศรษฐกิจ การให้ความอบอุ่น และการปกป้องช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัว (สนิท สมครการ, 2545) ซึ่งความสัมพันธ์ทั้งสองนี้อาจไม่ได้เป็นไปในทางลบเสมอไป ในบางเงื่อนไข สถานการณ์ หรือบางพื้นที่อาจพบว่าระบบอุปถัมภ์โดยเฉพาะความเกื้อกูลกันของเครือญาติ ได้สร้างผลดีต่อการพัฒนาได้ ซึ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นหลักที่สนใจศึกษา เป็นต้น (สมิทร เรืองสวัสดิ์, 2552) ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยถูกพัฒนามาจากวัฒนธรรม สังคมไทยเป็นสังคมที่อยู่ในลักษณะแบบพี่แบบน้อง แบบเครือญาติ อาศัยกันแบ่งปันซึ่งกันและกันถ้าได้ขึ้นชื่อว่าเป็นเครือญาติเดียวกันหรือพวกพ้องเดียวกันยิ่งจะทำให้ความสัมพันธ์นี้แน่นยิ่งขึ้น ซึ่งวัฒนธรรมความรักใคร่ปรองดองในกลุ่มของตนเองนี้มีมาอย่างช้านาน จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้ปกครองครองมีอำนาจก็มักจะให้คนที่ไวใจซึ่งก็คือ เครือญาติหรือพวกพ้องขึ้นมาดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ก่อนผู้ที่มีความรู้ความสามารถเสมอ

ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย ฝ่ายที่อยู่เหนือกว่า คือ ผู้มีทรัพยากรมากกว่า หรือมีอำนาจมากกว่า จะอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์ ส่วนฝ่ายที่อยู่ต่ำกว่า มีทรัพยากรหรือมีอำนาจน้อยกว่าจะเป็นผู้รับอุปถัมภ์ ระบบอุปถัมภ์ดังกล่าวมีอยู่มากในเมืองไทยและระบบราชการไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มิได้คำนึงถึงหลักคุณธรรม ความเสมอภาค ความรู้ความสามารถ ความมั่นคง และความเป็นกลางทางการเมือง ระบบราชการยังคงมีการใช้ระบบเส้นสายพวกพ้อง มีการใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจจนทำให้ข้าราชการแทบทุกหน่วยงานขาดขวัญกำลังใจ เพราะการแต่งตั้งและโยกย้ายเลื่อนขึ้นเลื่อนตำแหน่งของข้าราชการไม่ได้พิจารณาจากคุณสมบัติที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ (อุราชนก คงกล้า, 2561) ในทางพระพุทธศาสนาระบบการอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เป็นพฤติกรรมปฏิบัติอันคุ้นชินที่ได้กระทำตามกันมาอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสืบทอดอำนาจเหล่านี้ก็ถูกสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยการสืบทอดอำนาจโดยความสนิทชิดเชื้อ เป็นที่มาของระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย ระบบอุปถัมภ์เป็นสิ่งที่นำไปสู่ความสำเร็จโดยอาศัยรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ เพื่อน คนรู้จัก ผู้มีพระคุณ และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างนายกับลูกน้อง มีการสร้างปัญหาให้กับ

สังคมไทย เช่น ไม่เคารพกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ของสังคม ทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ ทำลายความเสมอภาค และทำลายความสามัคคี เป็นต้น

บทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เขียนขึ้นเพื่อให้เยาวชน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเข้าใจถึงระบบอุปถัมภ์ในหน่วยงานราชการ รู้และเข้าถึงแนวทางการนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาปรับใช้กับระบบอุปถัมภ์ และการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการด้านข้อดี ข้อเสีย จากระบบอุปถัมภ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อไป

ความหมายของระบบอุปถัมภ์

ระบบอุปถัมภ์ฝังรากลึกในสังคมไทย เพราะคนไทยเปลี่ยนค่านิยมจากเน้นที่จิตใจมาเป็นเน้นที่วัตถุและการบริโภคตามแบบชาวซีกโลกตะวันตก กระแสวิพากษ์ต่อระบบอุปถัมภ์ชี้ให้เห็นว่าระบบอุปถัมภ์นั้นมีปัญหาส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองไทย แต่ก็มีปฏิเสธไม่ได้ว่าระบบอุปถัมภ์การเล่นพรรคเล่นพวกยังมีให้เห็นอยู่ในทุกหน่วยงาน ซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการปฏิบัติงานการปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงานที่ได้รับมอบหมาย การอุปถัมภ์ ในความหมายโดยทั่วไป คือ การค้าจุน การค้าชู การสนับสนุน การเลี้ยงดู (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ในทางการเมืองซึ่งใช้คำว่า ระบบอุปถัมภ์ หมายถึง การได้รับสิทธิพิเศษจากผู้ใหญ่หรือญาติมิตรของตน เป็นระบบที่ตรงกันข้ามกับระบบความชอบธรรม ซึ่งนิยมใช้เป็นหลักในปัจจุบัน ซึ่งผู้ที่ได้รับการอุปถัมภ์จะต้องแลกเปลี่ยนด้วยการสนับสนุนและอุทิศตัวเองด้วยความกตัญญูและซื่อสัตย์ ภายใต้ความซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่ที่มีการจัดระเบียบสังคมและระบบราชการอันเป็นการจัดระเบียบ (เดโซ สวานานท์, 2545)

ฉัตรชัย สุระภา, (2554) ได้กล่าวไว้ว่า ระบบอุปถัมภ์ เป็นระบบของการควบคุมอำนาจทางสังคมที่ได้มีการกำหนดสถานภาพของบุคคลจากบนลงล่าง แบบ “เจ้านายลูกน้อง” หรือ “ผู้ใหญ่น้อย” ที่ถูกกำกับโดยศีลธรรม คุณธรรม จารีตประเพณีความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งเน้นความแตกต่างระหว่างฐานะทางตำแหน่งอย่างไม่เท่าเทียมกันของทั้งสองฝ่าย โดยฝ่ายที่สูงกว่าจะเป็น “ผู้อุปถัมภ์” และฝ่ายที่ต่ำกว่า จะเป็น “ผู้รับอุปถัมภ์” เป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความเป็นส่วนตัว โดยอยู่ในรูปแบบเครือญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้าน พรรคพวก และกลุ่มอาชีพที่เคยรู้จักและมีความใกล้ชิด ช่วยเหลือตอบแทนซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย อีกทั้ง กุลลดา เกษบุญชู-มัต (2552) ได้อธิบายไว้ว่า การใช้คำว่าระบบอุปถัมภ์ในระดับสากลจะกล่าวถึงความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ (Patron-Client Relationship) ซึ่งมีความเป็นมาจากระบบฟิวดัล (Feudal) ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายสมัยโรมัน ความไร้เสถียรภาพทางสังคมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างผู้ที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกัน ความเดือดร้อน สถานการณ์ที่ระบบเครือญาติขาดทรัพยากรที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ปัจเจกบุคคล และในขณะเดียวกันอำนาจกลางก็อยู่ไกลเกินไปหรือ

อ่อนแอเกินกว่าที่จะคุ้มครองผู้ที่อ่อนแอได้ ปัจจุบันบุคคลที่อ่อนแอจึงต้องหากลไกทางสังคมที่จะช่วยป้องกันให้เขาพ้นจากภัยต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมาฝากตัวกับผู้ที่มอำนาจ ระบบความสัมพันธ์เช่นนี้จึงเรียกว่าระบบอุปถัมภ์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัมพันธ์ ฝ่ายหนึ่งคือผู้ที่เหนือกว่า มีอำนาจมากกว่า อีกฝ่ายหนึ่งที่ด้อยกว่า มีอำนาจน้อยกว่าหรือไม่มีอำนาจเลย โดยจากการมีปฏิสัมพันธ์ ผู้ที่อยู่เหนือกว่าให้การอุปการะช่วยเหลือ คุ้มครองป้องกัน หรือดูแลผู้ที่ด้อยกว่า ขณะเดียวกัน ผู้ที่ด้อยกว่าให้การสนับสนุน ทำงานให้โดยยอมรับใช้และเชื่อฟังเป็นการตอบแทน เป็นต้น

รูปแบบระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย

เราได้รับรู้กันว่าในระบบบริหารราชการและการเมืองของไทยเรานั้นที่ ยังคงมีโครงสร้างทางอำนาจที่ยังมีระบบอุปถัมภ์คอยค้ำชูอยู่ เพียงแต่รูปแบบระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จะเน้นค่านิยมในเรื่องของการให้เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นผลประโยชน์ ผู้เขียนได้สรุประบบอุปถัมภ์ตามโครงสร้างสังคมได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่ญาติ เป็นระบบที่เก่าแก่มากที่สุดระบบหนึ่งในสังคมไทยมีความสัมพันธ์ระหว่างญาติอาวโสนับจนถึงลูกหลานในปัจจุบัน เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่เป็นระบบที่คงทนถาวรที่สุด

2. ระบบอุปถัมภ์ในหมู่มิตร ความเป็นเพื่อนในสังคมไทยความเป็นเพื่อนแท้จะวัดกันได้ด้วยพฤติกรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยเหลือแก่เพื่อนผู้ด้อยอย่างสม่ำเสมอ ความเป็นเพื่อนก็จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพื่อนผู้ที่ได้รับความอุปถัมภ์ทางด้านวัตถุก็จะตอบแทนด้วยความจงรักภักดี การตอบแทนบุญคุณบางครั้งก็แสดงออกด้วยการนำสิ่งของมาให้ในโอกาสอันควร

3. ระบบอุปถัมภ์ในองค์กร รัฐหรือเอกชนที่มีระบบอุปถัมภ์มักจะถูกมองในแง่ลบอยู่ตลอด มนุษย์มองระบบอุปถัมภ์ทำให้ระบบบริหารขาดประสิทธิภาพ รัฐหรือเอกชนใช้ระบบอุปถัมภ์มากเกินไปก็ทำให้เกิดความวุ่นวายเกิดการเสียขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ได้เช่นกัน

4. ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพ เป็นระบบอุปถัมภ์ที่มีลักษณะไม่คงทนดังที่ที่กล่าวมาแล้วนั้นระบบอุปถัมภ์จะเป็นเรื่องของการตอบแทน สังคมไทยมีระบบอุปถัมภ์ที่จำแนกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มข้าราชการ พ่อค้า กลุ่มนักการเมือง ชาวไร่ชาวนา มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ 2. นักธุรกิจ ตอบแทนด้วยการให้เงินทองหรือทรัพย์สินมีค่าอย่างอื่น เป็นต้น (อำพัน ถนอมงาม, 2555)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบอุปถัมภ์ทั้ง 4 นี้ทั้งเครือญาติ การเล่นพรรคเล่นพวก หรือความสัมพันธ์ที่ให้ความสำคัญกับพวกพ้องและด้านอาชีพมักมีสิทธิพิเศษบางประการ คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่เสมอ ซึ่งพบได้ในสังคมที่ให้ความสำคัญกับ ความสัมพันธ์ในหมู่ ครอบครัวและเครือญาติ เป็นต้น

ระบบอุปถัมภ์ในหน่วยงานราชการ

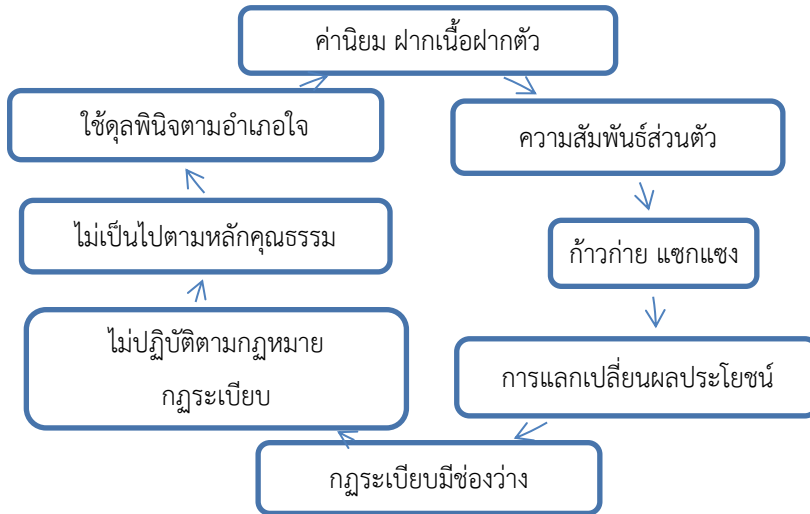
ปัจจุบันระบบอุปถัมภ์ไม่มีระเบียบหรือหลักเกณฑ์ที่แน่นอนการรับบุคคลเข้าทำงานแต่ละองค์กรนั้นถือเอาความใกล้ชิด หรือพรรคพวกเป็นหลัก ส่งผลให้การบริหารไม่มีประสิทธิภาพ เพราะว่าการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการเอาความเป็นพรรคพวกเป็นสำคัญ ไม่ได้คำนึงถึงความรู้ความสามารถของบุคคล จึงได้ข้าราชการที่ไม่มีความรู้ความสามารถอยู่ จนถึงปัจจุบัน ดังนั้นระบบอุปถัมภ์ในหน่วยงานราชการมีความแตกต่างกันไป ผู้เขียนสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การใช้ระบบอุปถัมภ์ในการรับคนเข้าทำงาน เป็นระบบที่ใช้สิ่งของหรือทรัพย์สิน มีค่ามาแลกเปลี่ยนกับตำแหน่ง หรือเป็นคนในเครือญาติ การยึดระบบอุปถัมภ์เป็นแนวปฏิบัติจะก่อให้เกิดผลเสียทั้งระบบ เป็นต้น
2. การให้สิ่งของมีค่าเพื่อแลกกับการเข้าทำงานการเข้าถึง หรือการได้เปรียบจาก กระบวนการคัดเลือกคนเข้าทำงาน อาจจะเป็นเงิน หรือสิ่งของที่มีค่าในลักษณะอื่น ๆ ในการให้เพื่อตอบแทนบุญคุณ
3. การช่วยเหลือคนหนึ่งเป็นพิเศษ เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์บางอย่าง อาจอยู่ใน ลักษณะการช่วยเหลือบุคคลที่อุปถัมภ์ให้สามารถเลื่อนตำแหน่ง หรือผู้ปฏิบัติงานมุ่งทำงาน เพื่อเอาใจผู้ครองอำนาจ
4. การประเมินผลการปฏิบัติงานที่ไม่เป็นธรรม เหตุผลการประเมินผลการปฏิบัติงานจะเกิดจาก การผลักดันเครือญาติมาดำรงตำแหน่งแทนโดยการให้ประเมินผลการปฏิบัติงานที่ไม่ผ่าน เป็นต้น (ธีรวัฒน์ วงศ์วิญญู, 2563)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบอุปถัมภ์ในหน่วยงานราชการที่ได้สรุปมาในข้างต้นแล้ว นั้น มีการใช้ทรัพย์สินหรือสิ่งของมีค่าในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์การเข้าทำงาน การติดสินบนให้กับผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจในกระบวนการคัดเลือกบุคลากรการเลื่อนตำแหน่งที่ไม่เป็นธรรม และการใช้ความชอบส่วนตัวเพื่อเป็นการตอบแทนให้กับผู้ที่ประเมินผลการ ทำงาน เป็นต้น

ลักษณะวิธีการที่ทำให้เกิดระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการ

ลักษณะวิธีการที่ทำให้เกิดระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการ สรุปได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 ลักษณะวิธีการที่ทำให้เกิดระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการ
(สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2558)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการ ยังคงมีอยู่อย่างชัดเจนเช่น ระบบพรรคพวกที่เป็นการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันของผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ เกิดการผลักดันสนับสนุนคนของตนเอง เกิดการปกปิดข้อมูลภาคประชาชนและภาคสังคม กฎและระเบียบที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานบุคคลในหน่วยงานราชการทำได้ยากและมักจะถูกละเลยหรือปฏิเสธ และข้าราชการบางส่วนมีการใช้ระบบอุปถัมภ์หลีกเลี่ยงการปฏิบัติหน้าที่ราชการที่มีความยากลำบาก ไม่ยอมเสียสละการใช้ระบบอุปถัมภ์เพื่อการแต่งตั้งโยกย้ายทำให้มีอำนาจบาตรมีที่มากขึ้น หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งที่จะแสวงหาผลประโยชน์เข้าตัวได้มากขึ้น เป็นต้น

ข้อดีของระบบอุปถัมภ์

1. บริหารงานได้รวดเร็ว ผู้บริหารที่มีอำนาจสามารถสั่งการได้
2. เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้สะดวก กฎเกณฑ์ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่มีกฎระเบียบมาก
3. เกิดความขัดแย้งในองค์กรน้อย เป็นเพื่อน ญาติพี่น้อง จึงมีความคิดความเห็นสอดคล้อง ไปในทิศทางเดียวกัน

4. เหมาะสมกับบางตำแหน่งที่ต้องรักษาความลับขององค์กร
5. สอดคล้องกับระบบพรรคการเมือง หากไม่อาศัยระบบอุปถัมภ์ก็ยากที่จะไปถึงตำแหน่งทางการเมืองระดับสูง เพราะในทุกประเทศพรรคการเมืองต่างก็ต้องการอำนาจรัฐเพื่อเข้ามาเป็นรัฐบาลแทบทั้งสิ้น

ข้อเสียของระบบอุปถัมภ์

1. ไม่มีหลักประกันว่าจะได้คนมีความรู้ความสามารถทำงานเนื่องจากการคัดเลือกคนยึดหลักความพึงพอใจมากกว่าการเลือกสรรผู้มีความรู้ความสามารถ
2. มุ่งรับใช้บุคคลมากกว่าหน่วยงาน มุ่งประจบประแจงผู้มีอำนาจมากกว่าคำนึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรทำให้องค์กรไม่พัฒนา
3. ผู้ปฏิบัติงานขาดความมั่นคงและไม่มีหลักประกันเรื่องความก้าวหน้าในตำแหน่ง เพราะไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัด
4. การเมืองเข้ามาแทรกแซงได้ง่าย
5. องค์กรพัฒนายาก ระบบอุปถัมภ์ไม่ได้คำนึงถึงพื้นฐานการทำงานและการศึกษาทำให้การพัฒนาเป็นไปได้ช้าและยาก เป็นต้น (ถวิล อรัญเวศ, 2564)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบอุปถัมภ์ก็ยังมีครบไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการปฏิบัติต่างตอบแทน ความสูงศักดิ์ของผู้อุปถัมภ์และความจงรักภักดีของผู้รับอุปถัมภ์สำหรับสังคมไทย ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ยังคงมีอยู่ท่ามกลางความเจริญก้าวหน้าของสังคมสมัยใหม่ เพียงแต่รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จะเน้นในเรื่องของการให้เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นหลัก เป็นต้น

พุทธศาสนาเชิงบูรณาหลักสังคหวัตถุ 4

พุทธศาสนาเชิงบูรณาการจะช่วยการแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา มีหลายประการที่ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา สามารถนำมาบูรณาการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย การอยู่ร่วมกันในสังคมยุคปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คนเราทุกคนควรนำหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ประการเหมาะสมสำหรับผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ โดยเฉพาะผู้อุปถัมภ์ ควรนำไปประพฤติปฏิบัติ เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้รับอุปถัมภ์ได้อย่างดี ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้รับอุปถัมภ์ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุข

ตามหลักของระบบคุณธรรมเน้นที่ความสามารถ ความเสมอภาค ความเป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และให้โอกาสทุกคนอย่างเท่าเทียมกันความรู้ความสามารถที่จำเป็นกับการปฏิบัติหน้าที่มีการให้คุณให้โทษโดยพิจารณาจากผลการปฏิบัติงาน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2551) การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นคุณธรรม

ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรีจิตการทำให้สังคมเป็นสุข หลักสังคหวัตถุ 4 ของพระพุทธเจ้า (อง.จตุกก. (ไทย) 21/78/123) ผู้เขียนสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ทาน ให้แบ่งปันสิ่งของของตนแก่บุคคลที่ควรให้ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว ดังสุภาษิตที่ว่า ทท มิตตานิ คนถดี แปลว่า ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้

2. ปิยวาจา เจรจา วาจาที่อ่อนหวานหมายถึง มีวาจานุ่มนวลน่ารัก ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เห็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน

3. อัตถจริยา ช่วยเหลือกัน (ช่วยกิจกันไป) ประพฤติสิ่งที่เห็นประโยชน์ คือ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมจริยธรรม

4. สมานัตตตา ความเป็นผู้วางตนเหมาะสม การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตัวให้มีความเสมอด้านเสมอปลาย วางตัวดีต่อกัน (นิสัยเป็นกันเอง) วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่ คุณธรรมทั้งสี่นี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ในโลกมนุษย์ปัจจุบัน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาประยุกต์ใช้นั้นอยู่ที่ผู้นำผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีจิตสำนึกมากน้อยเพียงใดในการบริหารจัดการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง การอุปถัมภ์ในทางพระพุทธศาสนาแตกต่างจากการอุปถัมภ์ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน คือการอุปถัมภ์ในสังคมไทยจะเป็นลักษณะของความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนมีบทบาทต่างกัน และคงอยู่ตราบเท่าที่มีผลประโยชน์ต่อกัน เป็นต้น

สรุป

ระบบครอบครัวและเครือญาติ และระบบอุปถัมภ์ เป็นระบบความสัมพันธ์ที่อยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนาน ระบบความสัมพันธ์นี้ ยังมีส่วนที่ทับซ้อนและผสมกลมกลืนกันอยู่ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของระบบอุปถัมภ์ในหน่วยงานราชการ ซึ่งมีอยู่จริงอยู่ในหลากหลายลักษณะ ระบบอุปถัมภ์ยังส่งผลต่อข้อดี ข้อเสีย และความสามารถในการปฏิบัติงานการดำเนินงานให้ได้ผลสัมฤทธิ์ส่งผลต่อความก้าวหน้าในอาชีพ หากปัญหาในระบบอุปถัมภ์ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง และสร้างความตระหนักให้กับข้าราชการและประชาชนว่า ระบบอุปถัมภ์สร้างความเสียหายต่อประเทศชาติอย่างร้ายแรงแล้วก็จะกลายเป็นวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกจนไม่สามารถแก้ไขได้ แต่ระบบอุปถัมภ์ยังก่อให้เกิดผลดีในหน่วยงานราชการในเรื่องของการติดต่อสื่อสารการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและกันในลักษณะครอบครัวมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้กันและกัน ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกและใช้หลักพุทธธรรมในหลักสังคหวัตถุธรรม 4 มาประกอบและตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การนำหลักพุทธธรรมมาประพฤติดิ

ปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาจากระบบอุปถัมภ์ด้วยการรู้และเข้าถึงแนวทางการแก้ไข เป็นสังขรณ์อันประเสริฐ ปัญหาทุกอย่างแก้ได้ด้วยหลักพุทธธรรม อยู่ที่ผู้นำผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์จะมีจิตสำนึกมากน้อยเพียงใดในการนำหลักธรรมมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไป เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กุลลดา เกษบุญชู-มัต. (2552). *วิวัฒนาการรัฐอังกฤษ ฝรั่งเศส ในกระแสเศรษฐกิจโลก จากระบบฟิวดัลถึงการปฏิวัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- ณัฐนันท์ ธนทิพย์พัฒนกุล. (2550). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยผ่านทฤษฎีจริยศาสตร์ของอิมมานูเอิล คานต์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- โคโซ สวานานนท์. (2545). *พจนานุกรมศัพท์การเมือง*. กรุงเทพฯ: หน้าต่างสู่โลกกว้าง.
- ถวิล อรัญเวศ. (2564). *การบริหารงานบุคคลตามระบบคุณธรรมและระบบอุปถัมภ์*. สืบค้น 4 พฤศจิกายน 2565, จาก http://thawin09.blogspot.com/2021/08/blog-post_896.html.
- ธีรวัฒน์ วงศ์รัษฎ. (2563). ผลกระทบของระบบอุปถัมภ์ในหน่วยงานราชการต่อการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ ในจังหวัดเลย. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 15(54), 65-75.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.
- สนิท สมัครการ. (2545). *มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่: ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2558). *การแก้ไขปัญหาระบบอุปถัมภ์ ในระบบราชการไทยให้เป็นรูปธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภาปฏิบัติหน้าที่ สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ.
- สำนักงาน ก.พ. (2551). *พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: โกลบอลอินเทอร์เน็ตคอมมิวนิเคชั่น.
- อภิชาติ สถิตนิรามัย และคณะ. (2556). *ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย*. เชียงใหม่: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- อำพัน ถนอมงาม. (2555). ระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย. สืบค้น 3 พฤศจิกายน 2565, จาก <http://amphuntha.blogspot.com/>
- อุราชนก คงกล้า. (2561). ระบบอุปถัมภ์ในระบบราชการไทย: วาระแห่งชาติที่ต้องเร่งแก้ไข. การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 13 “วิถีนวัตกรรมไทยด้วยการพัฒนางานวิจัย” ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น.